

UGROŽENI NACIONALNI SPOMENICI BOSNE I HERCEGOVINE U VLASNIŠTVU ISLAMSKJE ZAJEDNICE S PODRUČJA BIHAĆKOG MUFTIJSTVA

Sumeja LJEVAKOVIĆ-SUBAŠIĆ
Muzej islamske kulture i umjetnosti Sarajevo
Naučnoistraživački odjel
"Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka"
sumeja.ljevakovic@iitb.ba

Elvir DURANOVIĆ
Muzej islamske kulture i umjetnosti Sarajevo
Naučnoistraživački odjel
"Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka"
elvir.duranovic@iitb.ba

SAŽETAK: Materijalno i nematerijalno kulturno naslijeđe Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini predstavlja važan segment ukupne kulturne historije Bosne i Hercegovine. Iako je značajan broj dobara iz ovog naslijeđa proglašen nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine, očuvanost pojedinih među njima danas je ozbiljno ugrožena. Cilj ovoga rada jeste da, na osnovu izvještaja *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, ukaže na obim i uzroke ugroženosti nacionalnih spomenika u vlasništvu Islamske zajednice na području Bihaćkog muftijstva. U radu je utvrđeno da se na području navedenog muftijstva nalazi osam spomenika čije je stanje ocijenjeno kao ugroženo, a razlozi njihove ugroženosti su detaljno elaborirani i dokumentirani fotografijama.

Ključne riječi: nacionalni spomenik, Bihać, Muftijstvo bihaćko, Stara džamija u Todorovu, Džamija s drvenom münarom u tvrđavi Jezerski, Harem "Jablanice", Kamena džamija Sultan Murata III u tvrđavi u Bužimu, Stara džamija u Lubardi, Stara drvena džamija u tvrđavi Podzvizd, Džamija u starom gradu Ostrovića, Harmansko groblje

Uvod

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini baštini značajno materijalno i nematerijalno kulturno naslijeđe koje svjedoči o bogatstvu duhovnog života, ljepoti kulturnog izričaja i izvanrednoj vještini majstora koji su, gradeći vjerske, prosvjetne, humanitarne i socijalne objekte, budućim pokoljenjima ostavili remek-djela islamske kulture i umjetnosti na našem tlu. Budući da su džamije, mektebi, medrese, tekije, hanikasi, turbeta, stara mezarja, vakufske zgrade i dr. stoljećima služili

svojoj izvornoj namjeni usljed čega su po potrebi popravljani i obnavljani, veliki broj ovih spomenika ostao je sačuvan do druge polovine XX stoljeća. Tek tada, tokom 1950-ih, njihov značaj za kulturnu historiju Bosne i Hercegovine konačno su prepoznali državni organi nadležni za njihovu zaštitu.

Do 1953. godine Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture u Narodnoj republici Bosni i Hercegovini dostavio je tadašnjoj Vakufskoj direkciji rješenja o stavljanju pod zaštitu

države 74 spomenika kulture (70 džamija i četiri tekije) koji su bili u vlasništvu Islamske zajednice (Ljevaković-Subašić, Duranović, 2023:26). Od tada do kraja 2025. godine na Listi nacionalnih spomenika i Privremenoj listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine nalazilo se 237 spomenika ili dijelova spomenika podignutih u okrilju islamske kulture.

S ciljem evidentiranja i dokumentiranja stanja kulturnog naslijeđa u vlasništvu Islamske zajednice, Rijaset Islamske zajednice u Bosni

i Hercegovini na svojoj 2. redovnoj sjednici održanoj 9. februara 2023. godine donio je "Zaključak" br. 02-03-2-533-2/23, kojim se, između ostalog, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka zadužuje da uradi "Analizu stanja kulturnog naslijeđa u vlasništvu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini". Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka finalni izvještaj pod naslovom "Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini" dostavio je Rijasetu Islamske zajednice u martu 2025. godine. Podaci iz spomenutog izvještaja bit će korišteni u ovom radu.

Zrelost jednog naroda prepoznaje se, između ostalog, u njegovom odnosu prema vlastitoj tradiciji i prošlosti. Materijalni i nematerijalni tragovi koje su dobri Bošnjaci kroz povijest u različitim periodima ostavljali za sobom svjedoče o kontinuitetu trajanja našeg naroda na tlu Bosne i Hercegovine čime se potvrđuje njihova nezamjenjiva uloga u formiranju kulturnog identiteta Bošnjaka.

Cilj ovog rada je da se prezentiranjem podataka o ugroženim nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine koji su u vlasništvu Islamske zajednice ukaže na važnost ovog zanemarenog, ali izuzetno važnog segmenta bošnjačke kulturne tradicije, te da se, eventualno, odgovorni na svim nivoima aktivno uključe na polju njihove zaštite i revitalizacije.

Rad je teritorijalno ograničen na područje Muftijstva bihačkog budući da predstavljanje svih ugroženih nacionalnih spomenika u vlasništvu Islamske zajednice prevazilazi okvire jednog rada.

Ugroženi nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine u vlasništvu Islamske zajednice

*Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*¹

¹ Kasnije u tekstu naziv izvještaja korist će se u skraćenoj formi *Analiza*.

pokazala je da se među nacionalnim spomenicima u vlasništvu Islamske zajednice nalazi značajan broj onih čija je očuvanost ozbiljno narušena. Od 237 obrađena spomenika s Liste nacionalnih spomenika i Privremene liste nacionalnih spomenika Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika među *ugrožene* spomenike svrstala je samo šest spomenika u vlasništvu Islamske zajednice. *Analiza* je pokazala da je broj ugroženih nacionalnih spomenika mnogo veći. Među ugrožene spomenike u *Analizi* svrstani su nacionalni spomenici i spomenici s Privremene liste nacionalnih spomenika koji su ugroženi zbog dugotrajnog neodržavanja, ali i oni čije je postojanje ugroženo zbog odugovlačenja s njihovom revitalizacijom, kao i spomenici, uglavnom džamije i mesdžidi, koji se vode kao dio graditeljskih cjelina starih srednjovjekovnih bosanskohercegovačkih gradova koje je državna vlast oduzela od Islamske zajednice i još uvijek ih nije vratila u njeno vlasništvo. Prema *Analizi*, ugroženo je 36 spomenika s Liste nacionalnih spomenika i Privremene liste nacionalnih spomenika. U pojedinačnim izvještajima u okviru *Analize* jasno je naglašeno koji su spomenici ugroženi uz navođenje razloga njihove ugroženosti. U ovom radu predstaviti ćemo osam ugroženih nacionalnih spomenika s području Muftijstva bihačkog.

Budući da je namjena ovog rada podizanje svijesti o značaju materijalne kulturne baštine u vlasništvu Islamske zajednice, podaci o ugroženim spomenicima bit će prezentirani u sažetoj formi uz ukazivanje na relevantnu bibliografiju za svaki od njih.

Muftijstvo bihačko

Prema zvaničnim podacima, Muftijstvo bihačko formirano je 1883. godine, u vrijeme austrougarske reorganizacije islamskih vjerskih institucija u Bosni i Hercegovini. Tada je za prvog bihačkog muftiju postavljen hafiz Sabit-ef. Ribić, poznat i pod nadimkom Širazija. Nakon njega ovu

dužnost obavljali su hafiz Sulejman-ef. Šarac, hafiz Jusuf-ef. Jahić te hafiz Abdulah-ef. Moranjak (Bušatlić, 2011:164–173).

Institucija Muftijstva bihačkog ukinuta je 1930. godine u procesu reorganizacije vjerske uprave, nakon čega je Muftijstvo banjalučko preuzelo ingerencije ovog muftijstva. Njegova ponovna uspostava uslijedila je tek 1993. godine, u izrazito složenim ratnim okolnostima, kada je Islamska zajednica procijenila da krajiški prostor, zbog svog geografskog položaja, ratnih razaranja i velikog broja džemata, zahtijeva obnovljenu i snažniju institucionalnu organizaciju. Za prvog muftiju obnovljenog Muftijstva tada je izabran Hasan-ef. Makić, dok od 2019. godine dužnost bihačkog muftije obavlja hfz. Mehmed-ef. Kudić.

Danas Muftijstvo bihačko obuhvata jedanaest medžlisa: Bihać, Bosanska Kostajnica, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bužim, Cazin, Kozarac, Prijedor, Sanski Most i Velika Kladuša. Ovo muftijstvo predstavlja najzapadniju organizacionu jedinicu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini čije područje je kroz povijest imalo izrazit vojno-granični karakter, zbog čega su upravo na ovom području nastale brojne stare krajiške džamije, pogranični mesdžidi, tvrđavske džamije i drugi vakufski objekti koji danas čine važan segment kulturnog naslijeđa Islamske zajednice.

Na području Bihačkog muftijstva nalazi se osamnaest nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine u vlasništvu Islamske zajednice ili su ih ranije državne vlasti oduzele od Islamske zajednice, dok se još četiri spomenika nalaze na Privremenoj listi nacionalnih spomenika. Prema podacima sadržanim u *Analizi*, ugroženo je sedam nacionalnih spomenika i jedan spomenik s Privremene liste. Od tih sedam spomenika Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine na spisak ugroženih spomenika stavila je samo jedan – Staru džamiju u Todorovu. U nastavku će ukratko biti predstavljeni

Ostaci Stare džamije u Todorovu (Foto: Haris Suljadžić)

svi spomenici s područja Bihaćkog muftijstva koji su u *Analizi* ocijenjeni kao ugroženi: Stara džamija u Todorovu kod Velike Kladuše, Džamija s drvenom munarom u tvrđavi Jezerski kod Bosanske Krupe, Harem "Jablanice" u Bosanskom Novom, Kamena džamija Sultan Murata III u tvrđavi u Bužimu, Stara džamija u Lubardi kod Bužima, Stara drvena džamija u tvrđavi Podzvizd kod Velike Kladuše, Džamija u starom gradu Ostrovica kod Kulen-Vakufa i Harmansko groblje u Bihaću.

Stara džamija u Todorovu kod Velike Kladuše

Na svoj spisak ugroženih spomenika s područja Bihaćkog muftijstva Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine stavila

je "Povijesno područje – Stari grad Todorovo (Novigrad) i džamija u Todorovu", općina Velika Kladuša, s naznakom da je: "Kulturno dobro ugroženo nedostatkom redovitog održavanja, nestajanjem struktura (Stari grad) i izloženosti atmosferskim utjecajima (nepostojanje krova i postojanje vegetacije na objektu džamije)."²

U kasnom srednjem vijeku tvrđava u Todorovu nosila je naziv Novigrad, da bi nakon osmanskih osvajanja 1578. godine dobila ime Todorovo. Neposredno poslije osvajanja u tvrđavi je za potrebe vojne posade sagrađena džamija. Prema narodnom predanju, to je bila drvena džamija na čijem mjestu je 1868. godine sagrađena džamija od kamena. Džamija je služila svojoj svrsi do 1973. godine, kada je napuštena.³

U današnje vrijeme tvrđava u Todorovu u značajnoj mjeri je

devastirana. Vidljivi su samo ostaci zidova branič-kule visine nekoliko metara. Na prostranoj zaravni unutar tvrđave nalaze se kameni ostaci džamije s jasno vidljivim vanjskim zidovima. Krov kao i svi dijelovi džamije od drveta vremenom su propali i nestali. Ratna dejstva koja su se odvijala u njenoj neposrednoj blizini tokom Agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995) dodatno su doprinijela devastiranju džamije. Pristup džamiji je moguć. Unutar objekta prisutno je sitno rastinje. Kompletan objekat je zarastao u travu, koji lokalni mještani u dobroj mjeri održavaju tokom godine. Zidovi nisu zaštićeni od većeg propadanja te su tokom godine izloženi nepovoljnim vremenskim prilikama. Spomenik je ugrožen usljed dugogodišnjeg odugovlačenja s njegovom revitalizacijom.⁴

² Ugroženi spomenici, <https://kons.gov.ba/Content/Read/ugrozeni-spomenici>, pristupljeno: 15.4.2026.

³ Više podataka o staroj džamiji u Todorovu vidi: Bećirbegović, 1999; Hilić,

1970; Mujezinović, 1998; Sijamhodžić, 2018:66–70.

⁴ Podaci o tvrđavi Todorovo i stanju džamije u njoj preuzeti iz izvještaja: Haris Suljadžić, "Stara džamija u Todorovu,

Velika Kladuša", u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

Džamija s drvenom munarom u tvrđavi Jezerski u Jezerskom (Foto: Mehmed Mašić)

Džamija s drvenom munarom u tvrđavi Jezerski u Jezerskom kod Bosanske Krupe

Prema narodnom predanju, prva džamija u starom Jezerskom gradu sagrađena je nakon osmanskog osvajanja ove utvrde u drugoj polovici XVI stoljeća.⁵ Vojna posada i mještani džamiju su za vjerske potrebe koristili do 1832. godine, kada vojska napušta utvrđenje, a brigu o džamiji preuzimaju mještani Jezerskog. Vremenom je džamija oronula tako da je temeljito restaurirana polovinom XIX stoljeća, a onda ponovo 1960-ih godina nakon što je značajno oštećena poslije udara groma.

Budući da se širenjem naselja pojavila potreba za većom džamijom, mještani Jezerskog sagrađili su 1990. novu džamiju izvan zidina starog grada. Od tada je stara džamija prestala služiti svojoj svrsi. Brigu o njoj nije niko vodio tako da je propala. Iako je Komisija za očuvanje za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine proglasila "Graditeljsku cjelinu – Stari grad Jezerski" u Jezerskom, Bosanska Krupa u okviru kojeg se nalazi stara džamija, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, džamija je i dalje prepuštena nepovoljnom atmosferskom djelovanju i propadanju. Dodatno, razaranje objekta stare džamije desilo se tokom

Agresije (1992–1995), kada je džamija nerijetko bila cilj granatiranja Vojske RS-a.

U današnje vrijeme na staroj džamiji u Jezerskom vidljivi su tragovi granatiranja iz perioda Agresije. Ratna razaranja, veće oštećenje krova i dugogodišnja nebriga o objektu, glavni su razlozi zbog kojih se džamija nalazi u prilično teškom i veoma zapuštenom stanju. Evidentna su veća ili manja oštećenja na džamijskom krovu, minberu, munari i svim drugim njenim dijelovima. Džamijski mahfil zbog trošnosti nije bezbjedan. Enterijer džamije je neuredan i zapušten.⁶ Jasno je iz navedenog da je stara džamija u Jezerskom, koja se nalazi u zaštićenoj zoni nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine, ugrožena usljed dugotrajne nebrige i krajnje je vrijeme da odgovorni u državnim organima i Islamskoj zajednici povedu računa o njenoj zaštiti i restauraciji.

⁵ Više podataka o staroj džamiji u Jezerskom vidi: Baltić, 2009; Crnkić, 2015:1163–1181; Crnkić, 2020.

⁶ Mehmed Mašić, "Džamija s drvenom munarom u tvrđavi Jezerski u

Jezerskom, Bosanska Krupa", u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

Zapušteni enterijer džamije u tvrđavi Jezerski (Foto: Mehmed Mašić)

Harem “Jablanice” u Bosanskom Novom

Harem “Jablanice” nalazi se u centru Bosanskog Novog. Zemljište za harem uvakufio je Mehmed-beg Crnkić krajem XVIII stoljeća. U haremu se nalazi blizu 400 nišana, od kojih najstariji datira iz 1790, a najmlađi iz 1955. godine. Odlukom državnih vlasti harem “Jablanice” je krajem 1950-ih oduzet od Islamske zajednice i još uvijek joj nije vraćen u posjed. Državne vlasti u dva navrata u značajnoj mjeri su uništavale nišane u haremu. Prvi put 1960-ih, kada je u harem postavljan gradski spomenik, i drugi put 1980-ih, prolaskom magistralne ceste Bosanski Novi – Bosanska Krupa kroz dio harema. Također, nišani u haremu devastirani su izgradnjom atomskog skloništa ispod harema “Jablanice” 1960-ih koje nikada nije dovršeno, ali je veliki broj nišana zbog žičane ograde

dislociran i nedostupan. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika 2012. godine donijela je odluku o proglašenju “Grobljanske cjeline – Harem ‘Jablanice’” u Bosanskom Novom nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Tom prilikom evidentirano je 55 nišana, od blizu 400 koliko ih ima u haremu.

U današnje vrijeme stanje harema “Jablanice” je izuzetno loše. Veći dio nišana je dislociran, prelomljen ili utonuo u zemlju. Usljed nebrige, harem u najvećoj mjeri ugrožava konstantno odlaganje otpada na njemu, kao i namjerno devastiranje i uništavanje islamskog kulturnog naslijeđa u ovom gradu. Harem “Jablanice” predstavlja primjer

nezaštićenog historijskog, kulturnog i vjerskog dobra i jednog od slabije zaštićenih nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini.⁷

Kamena džamija Sultana Murata III u tvrđavi u Bužimu

Kamena džamija Sultana Murata III podignuta je 1576. godine u tvrđavi u Bužimu i najstarija je džamija u ovom kraju.⁸ Zna se da je bila obnavljana 1736. godine. Služila je svojoj svrsi do 1838. kada je u podnožju tvrđave sagrađena nova Drvena džamija. U okviru “Graditeljske cjeline – stari grad Bužim”, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine proglašena je 2003. godine.

islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

⁸ Više podataka o džamiji Sultana Murata III u Bužimu vidi: Hadžić, 2000; Kadrić, Omanović Veladžić, 2023; Si-jamhodžić, 2021; Alijagić, 2021.

⁷ Haris Kajtezović, “Harem ‘Jablanice’ u Bosanskom Novom”, u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja

Južni dio Harema. Veći dio nišana utonuo u zemlju (Foto: Haris Kajtezović)

Nišan posljednjeg novskog kapetana, djelimično oštećen i utonuo u zemlju (Foto: Haris Kajtezović)

Kamena džamija Sultana Murata III u bužimskoj tvrđavi (Foto: Amir Sijamhodžić)

Budući da nije u upotrebi blizu 200 godina, zbog dugotrajnog neodržavanja džamija Sultana Murata III u Bužimu je u ruševnom stanju. Od nekadašnje džamije ostali su samo donji dijelovi zidova zarasli u samoniklo rastinje. Usljed nepovoljnog atmosferskog djelovanja i bujanjem samoniklog rastinja, preostali zidovi džamije se intenzivno urušavaju zbog čega je ovaj kulturni spomenik ugrožen i opravdano se može pretpostaviti da će sačuvani dijelovi džamije Sultana Murata III biti urušeni ukoliko se ne poduzmu mjere zaštite.⁹

Stara džamija u Lubardi kod Bužima

Stara džamija u Lubardi sagrađena je 1838. godine.¹⁰ U haremu džamije

nalazi se nekoliko vrijednih krajiških nišana. Stotinu godina nakon izgradnje, džamija je 1938. godine temeljito rekonstruirana. Svojoj svrsi služila je do izgradnje nove džamije u Lubardi, koja je sagrađena u neposrednoj blizini stare, a svečano je otvorena 2010. godine. Stara džamija u Lubardi nacionalnim spomenika Bosne i Hercegovine proglašena je 2006. godine.

Danas je džamija u ruševnom stanju. Kameno postolje munare i džamijski zidovi još uvijek su u dobrom stanju. Unutar džamije pojavilo se samoniklo rastinje. Ranije su zidovi džamije bili zaštićeni najlonom od djelovanja atmosferskog djelovanja, ali je ta zaštita vremenom uništena tako da su zidovi sada nezaštićeni. U džematu postoji jaka svijest o tome

da je staru džamiju potrebno sačuvati i za tu svrhu su osigurana određena sredstva. Stara džamija u Lubardi je ugrožena zbog odugovlačenja s njenom restauracijom iako su za tu namjenu osigurana inicijalna sredstva.¹¹

Stara drvena džamija u tvrđavi u Podzvizdu kod Velike Kladuše

Osmanlije su Podzvid trajno osvojili 1670. godine. Za potrebe vojne posade u utvrđenju je podignuta džamija.¹² U vrijeme sultana Mahmuda I (1730–1754) tvrđava u Podzvizdu je obnovljena i utvrđena, a iznad kapijske kule dograđena je mala drvena džamija koja predstavlja rijedak primjer džamije podignute iznad ulaza u tvrđavu.

⁹ Amir Sijamhodžić, "Kamena džamija Sultan Murat III u bužimskoj tvrđavi", u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

¹⁰ Više o staroj džamiji u Lubardi vidi: Hadžić, 2000; Sijamhodžić, 2019a:50; Sijamhodžić, 2019b:51; Sijamhodžić, 2019c:53.

¹¹ Amir Sijamhodžić, "Stara džamija u Lubardi, Bužim", u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske*

zajednice u Bosni i Hercegovini, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

¹² O staroj drvenoj džamiji u Podzvizdu vidi: Bećirbegović 1999; Hilić, 1970; Mujezinović, 1998; Perviz, 2023; Sijamhodžić, 2018:66–70.

Unutrašnjost Stare džamije u Lubardi (Foto: Amir Sijambodžić)

Sjeveroistočni zid Stare džamije u Lubardi (Foto: Amir Sijambodžić)

Kapi-kula i prostor gdje se nalazila drvena džamija u tvrđavi u Podzvizdu (Foto: Haris Suljadžić)

Džamija je bila u upotrebljivom stanju do 1950. godine kada je napuštena i prepuštena vremenu. Tvrđava u Podzvizdu zajedno sa starom džamijom nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine proglašena je

2010. godine. Danas je tvrđava u Podzvizdu gotovo neprepoznatljiva. Cijela tvrđava bila je zarasla u šibljje i samoniklo rastinje koje je prije nekoliko godina bilo uklonjeno. Od džamije nisu sačuvani nikakvi drveni

ostaci. Iznad ulazne kapije prepoznaje se prostor gdje se džamija nekada nalazila. Tvrđava u Podzvizdu, zajedno s džamijom, prepuštena je daljem propadanju i urušavanju te je ugrožena zbog nebrige svih nivoa vlasti.¹³

¹³ Haris Suljadžić, "Stara džamija u Podzvizdu, Velika Kladuša", u: *Analiza stanja*

materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i

Hercegovini, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

Ostaci dijela temelja i zidova stare džamije iz 1703. u tvrđavi Ostrovica kod Kulen-Vakufa (Foto: Mehmed Mašić)

Džamija u starom gradu Ostrovica kod Kulen-Vakufa

Stari grad Ostrovica smješten je na lijevoj obali Une iznad Kulen-Vakufa. U vrijeme proširivanja i učvršćivanja tvrđave starog grada u Ostrovici je, prema narodnom predanju, 1703. godine podignuta džamija koja je dobila ime po tadašnjem sultanu Ahmedu III.¹⁴ Džamija se nalazila iznad gornjeg ulaza u dvorištu starog grada. Iako je Ostrovica kroz povijest bila nerijetko pod opsadom, džamija je sačuvala svoj izvorni izgled do 1947. godine, kada je izvan tvrđave sagrađena nova džamija. Stari grad Ostrovica, u čijem zaštićenom pojasu se nalazi

džamija, proglašen je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine 2012. godine.

Nakon izgradnje nove džamije, izvan tvrđave stara džamija je napuštena i vremenom porušena. Mjesto na kojem se nalazila džamija, kao i cijela tvrđava, zapušteni su i zarasli u samoniklo šibljje. Još uvijek su primjetni ostaci temelja i zidova džamije. Stara džamija u tvrđavi Ostrovica ugrožena je zbog odugovlačenja s njenom rekonstrukcijom i restauracijom.¹⁵

Harmansko groblje u Bihaću

Harmansko groblje nalazi se u naselju Harmani u Bihaću uz glavnu

saobraćajnicu.¹⁶ Groblje je još uvijek aktivno i u njemu se ukopavaju mještani ovog naselja. U groblju je evidentirano 448 tipičnih krajiških nišana s različitim oblicima, lijepim ukrasima i natpisima. Najstariji datirani nišan je iz 1764. godine. Groblje se redovno održava. Harmansko groblje nalazi se na Listi Privremenih nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine pod rednim brojem 52.

Budući da je groblje još uvijek aktivno, nerijetko se dešavaju devastacije starih nišana i njihovo dislociranje s ciljem stvaranja novih grobnih mjesta. Iako je Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa iz Bihaća u saradnji s Islamskom zajednicom poduzeo određene aktivnosti na

¹⁴ O staroj džamiji u srednjovjekovnom gradu Ostrovici vidi: Baltić, 2009; Bećirbegović, 1990; Kreševljaković, 1934.

¹⁵ Mehmed Mašić, "Džamija Ostrovica, Bihać", u: *Analiza stanja materijalnog*

i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

¹⁶ O Harmanskom groblju vidi: Remzija

Baltić, *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*, Bihaćko muftijstvo, Bihać, 2009; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika BiH*, knj. III, "Veselin Masleša", Sarajevo, 1982.

Neki od dislociranih nišana u Harmanskom groblju (Foto: Mehmed Mašić)

Na zemlju povaljeni stari nišana u Harmanskom groblju (Foto: Mehmed Mašić)

sprečavanju devastacije starih nišana u Harmanskom groblju, takvi slučajevi se još uvijek dešavaju i zbog toga je, u najvećoj mjeri, ovaj spomenik kulture ugrožen. Da je tako, svjedoče brojni nišana oboreni na zemlju ili nišana premješteni na druga mjesta u groblju. Uništavanje i dislociranje starih nišana može utjecati na Komisiju za očuvanje nacionalnih spomenika da donese negativnu odluku o Harmanskom groblju usljed čega bi ovaj značajni kulturni spomenik izgubio i postojeći vid zaštite, što bi neminovno vodilo njegovom daljem propadanju.¹⁷

¹⁷ Mehmed Mašić, "Harmansko groblje u Bihaću", u: *Analiza stanja materijalnog*

Zaključak

Analiza ugroženih nacionalnih spomenika na području Bihaćkog muftijstva pokazala je da se među najugroženijim dobrima nalaze uglavnom stare džamije smještene u sklopu tvrđava i utvrda, džamije koje su nakon izgradnje novih objekata izgubile svoju prvobitnu funkciju, te stara muslimanska mezarje čija je kulturna vrijednost zanemarena. Takvi spomenici, iako formalno zaštićeni, ostali su bez kontinuirane upotrebe, redovnog održavanja i adekvatne institucionalne brige, usljed čega su prepušteni postepenom propadanju.

i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini,

Posebno zabrinjava činjenica da su pojedini stari nišana izloženi dislociranju, dok su tvrđavske džamije, zbog gubitka vjerske funkcije i dugotrajnog izostanka revitalizacije, pretvorene u nijeme ostatke nekada živog vjerskog života.

Stoga, pitanje očuvanja ovih dobara nije samo pitanje konzerviranja, nego pitanje odgovornosti prema vlastitoj historiji, kulturnom identitetu i pamćenju. Bez sistemskog angažmana svih relevantnih institucija, ugroženi spomenici Bihaćkog muftijstva nastaviti će gubiti kako svoju fizičku strukturu tako i vezu s historijskim kontinuitetom bošnjačkog naroda.

arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo.

Literatura

Alijagić, H. Husein-ef. (2021). *Izabrana djela*. Cazin: Grafis.
Baltić, Remzija (2009). *Džamije i dio muslimanske baštine Unsko-sanskog područja*. Bihać: Bihaćko muftijstvo.
Bećirbegović, Madžida (1999). *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.

Bušatlić, Ismet (2011). "Bihaćke muftije i njihov značaj u Cazinskoj krajini", *Bošnjačka pismohrana – Zbornik radova XVI simpozija "Cazinska krajina u XX stoljeću – politika, ljudi, događaji"*, 10, 32–33, 164–173.
Crnkić, Asmir (2015). "Osvrt na nastanak mjesta i kulturno-historijski

značaj džamija u Jezerskom kod Banske Krupe", *Glasnik RIZ-a*, 11–12, 1163–1181.
Crnkić, Esma (2020). "B. Krupa: 444 godine gradske džamije u Jezerskom", *Krajina*, 1244.
Hadžić, Nijaz (2000). *Medžlis Bužim 1579–1999*. Bužim: BZK "Preporod".

- Hilić, Hasan (1970). *Džamije u Velikoj Kladuši*. Velika Kladuša.
- Kadrić, Adnan, Omanović Veladžić, Alma (2023). *Bužim u osmanskim dokumentima i popis stanovništva 1851*. Bužim: BZK "Preporod".
- Kajtezović, Haris. "Harem 'Jablanice' u Bosanskom Novom". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Kreševljaković, Hamdija (1934). *Cazin i okolina*. Sarajevo: Narodna uzdanica.
- Ljevaković-Subašić, Sumeja, Duranović, Elvir (2023). "Džamije i mesdžidi u registru materijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice: Smjernice". U: *Tradicionalna bosanskohercegovačka džamija – Dragulj islamske arhitekture*, zbornik radova, Sarajevo: Vakufska direkcija i Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka.
- Mašić, Mehmed, "Džamija Ostrovica, Bihać". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Mašić, Mehmed, "Džamija s drvenom munarom u tvrđavi Jezerski u Jezerskom, Bosanska Krupa", u: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Mašić, Mehmed, "Harmansko groblje u Bihaću". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Mujezinović, Mehmed (1982). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*. Knj. III. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Mujezinović, Mehmed (1998). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*. Knj. IV, Sarajevo: Sarajevo Publishing.
- Perviz, Izet (2023). *U naručju vremena: Bihać i Cazinska krajina*. Bužim.
- Sijamhodžić, Amir (2021). *Islam i muslimani bužimskoga kraja*. Bužim: BZK "Preporod".
- Sijamhodžić, Amir (2018). "Biseri krajiške seoske arhitekture", *Stav*, IV, 183, 66–70.
- Sijamhodžić, Amir (2019a). "Historijat džemata Lubarda", *Preporod*, 02/1132, 50.
- Sijamhodžić, Amir (2019b). "Historijat džemata Lubarda i njegovih mesdžida, džamija i imama – II dio / Imami su živo srce džemata", *Preporod*, 03/1133, 51.
- Sijamhodžić, Amir (2019c). "Historijat džemata Lubarda i njegovih mesdžida, džamija i imama – III dio / Stara džamija na Lubardi – nacionalni spomenik koji čeka obnovu", *Preporod*, 04/1134, 53.
- Sijamhodžić, Amir, "Kamena džamija Sultan Murat III u bužimskoj tvrđavi". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Sijamhodžić, Amir, "Stara džamija u Lubardi, Bužim". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Suljadžić, Haris, "Stara džamija u Podzvizdu, Velika Kladuša". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).
- Suljadžić, Haris, "Stara džamija u Todorovu, Velika Kladuša". U: *Analiza stanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, arhiv Muzeja islamske kulture i umjetnosti Sarajevo (Neobjavljeno).

الملخص

والتي تملكها المشيخة الإسلامية في منطقة دار إفتاء بيهاتش

سمية ليفاكوفيتش – سوباشيتش

إلفير دورانوفيتش

يمثل التراث الثقافي المادي وغير المادي الذي تملكه المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، جانباً بارزاً في التاريخ الثقافي الجامع للبوسنة والهرسك، وبالرغم من إعلان عدد كبير من مكونات ذلك التراث نُصبا تذكارية وطنية، فإن بقاءها اليوم مُهدد بالخطر. وبالاستناد إلى تقرير "تحليل تراث المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك الثقافي المادي وغير المادي" فإن هذا المقال يهدف إلى تحديد حجم وأسباب التهديد الذي تتعرض له تلك النصب التذكارية في منطقة دار إفتاء بيهاتش. وقد خلص البحث إلى وجود ثمانية نصب تذكارية في منطقة دار الإفتاء المذكورة وهي مصنفة ضمن المعالم المهددة بالخطر، مع شرح مفصل وموثق بالصور لأسباب هذا الخطر.

الكلمات المفتاحية: النصب التذكارية الوطنية، بيهاتش، دار إفتاء بيهاتش، المسجد القديم في تودوروفو، مسجد قلعة يزييرسكي ذو المئذنة الخشبية، مقبرة "يابلانييتسا"، مسجد السلطان مراد الثالث الحجري في قلعة بوجيم، المسجد القديم في لوباردا، المسجد الخشبي القديم في قلعة بودزفيد، مسجد البلدة القديمة في أوستروفيتسا، مقبرة هارمانسكو.

Abstract

ENDANGERED NATIONAL MONUMENTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA OWNED BY THE ISLAMIC COMMUNITY IN THE BIHAĆ MUFTIATE

Sumeja Ljevaković-Subasic, Elvir Duranović

The tangible and intangible cultural heritage of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina constitutes an important component of the country's overall cultural history. Although a considerable number of some of them is now seriously endangered. Drawing on the report *Analysis of the State of the Tangible and Intangible Cultural Heritage of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina*, the aim of this paper is to identify the extent and causes of the endangerment of national monuments owned by the Islamic Community within the territory of the Bihać Muftiate. The research finds eight national monuments in this muftiate whose condition has been assessed as endangered and the causes of their endangerment are examined in detail and supported by photographic documentation.

Keywords: national monument, Bihać, Bihać Muftiate, Old Mosque in Todorovo, Wooden Minaret Mosque in Jezerski Fortress, "Jablanice" Cemetery, Sultan Murad III Stone Mosque in Bužim Fortress, Old Mosque in Lubarda, Old Wooden Mosque in Podzvizd Fortress, Mosque in Ostrovica Old Town, Harmani Cemetery.